

Niemand wilde hier zijn

Ander werk van Robin van den Maagdenberg

Thuis is waar we beginnen (2022)

Robin van den Maagdenberg

Niemand wilde
hier zijn

Amsterdam · Antwerpen
Em. Querido's Uitgeverij BV
2024

Copyright © 2024 Robin van den Maagdenberg
Voor overname kunt u zich wenden tot Em. Querido's
Uitgeverij BV, Weteringschans 259, 1017 XJ Amsterdam.

Omslag Roald Triebels
Omslagbeeld CODA Archief Apeldoorn
Foto auteur Bianca Siermans

ISBN 978 90 214 8373 3 / NUR 320
www.querido.nl
www.robinvdmaagdenberg.com

(In my sleep I dreamed this poem)

Someone I loved once gave me
a box full of darkness.

It took me years to understand
that this, too, was a gift.

– Mary Oliver, 'The Uses of Sorrow'

De namen van de meeste personen in dit boek zijn uit privacyoverwegingen gefingeerd. In eerste instantie wilde ik ook het woord 'patiënt' vermijden, maar gaandeweg kwam ik erachter dat sommige mensen belang hechten aan die benaming. Daarom wordt het in sommige gevallen toch gebruikt.

1

Afzondering

Die zomer ontdekte ik het zwemmen bij het huis van een vriend in Italië. Ik haat zwemmen, zei ik tot die tijd. Ik haat koud water. Ik haat een natte huid. Ik haat verrimpelde handen. Om te ontkomen aan de draaikolk in mijn hoofd en de Toscaanse hittegolf liet ik mezelf toch in het zwembad zakken. In dat grote blauwe vlak dat als een verstekeling in het landschap lag, waar verder alles verschroeid en uitgebleekt was. Ik begon met tien baantjes, mijn haar in een wrong, hoofd boven water, nek uitgestrekt, handen glijdend door het blauw, voeten schoppend in de richting van het achterland. Mijn lichaam, dat al maanden een paar centimeter boven de aarde zweefde, werd eindelijk zwaar. Zolang ik blijf zwemmen, dacht ik, blijf ik boven water.

Niet lang daarvoor was mijn eerste boek uitgekomen. Over een jeugd waarin in eerste instantie niets aan de hand lijkt. Een gezin van vier, met twee kunstenaars als ouders. Een verhuizing naar een dorp. En dan de geleidelijke verandering in de vader. De persoon die ze zo goed dacht te kennen. Op Super 8-filmpjes ziet ze de vertrouwdheid tussen hen: een vierjarig meisje in een zwembad dat haar vader om de hals vliegt. Zelf kan ze nog niet zwemmen. Zijn sterke jonge lijf, ze klampt zich harder vast aan hem dan hij aan haar. Hij is op dat moment alles. En hij verdwijnt. Niet voor altijd, maar lang genoeg om te vermoeden dat hij nooit meer thuis zal komen. Ze zoekt hem op in de psychiatrische instelling. Als ze hem ziet doet ze net alsof het haar vader niet is, die man met dat dikke hoofd van de medicijnen en een vreemd afwezige blik in zijn ogen. Alles daarna beleeft ze in een waas.

Misschien had het schrijven van het boek een wond opengereten. Een wond die vier jaar lang met woorden was bedekt. Maar dan blijf je over met een sprakeloos lichaam en daarbinnen ergens een schrijnende kwetsuur. En met een vraag die zich niet langer laat weglachen. *Wat als je toch de genen van je vader en je oma hebt geërfd?*

Als ik *Journal of a Solitude* van May Sarton lees, denk ik: daar ontbreekt het al mijn hele leven aan, aan afzondering. Angstvallig heb ik het alleen-zijn altijd gemeden, omdat ik niet zeker weet of ik mezelf en mijn gedachten ook maar een paar dagen in eenzaamheid verdraag. Sarton schrijft dat ze de afzondering nodig heeft nadat ze een boek heeft uitgebracht waarin ze een vals beeld van haar leven geeft. 'Ik heb de

doodsangst erbuiten gelaten,' geeft ze schuld bewust toe.

Ik speur internet af op zoek naar organisaties die schrijversresidenties aanbieden. Er zijn residenties in het buitenland, residenties verbonden aan kunstacademies, maar ik kom uit op stichting Beautiful Distress. Zij organiseert residenties in psychiatrische instellingen in New York, Tokio en sinds kort ook in Nederland. 'Het bloed kruipt waar het niet gaan kan,' zegt een vriendin als ik me aanmeld bij de stichting.

Sarton schrijft: 'Soms moet je een periode van donkere eenvoudigweg doorstaan vanwege de verlichting die het biedt als je aandacht hebt voor wat het blootlegt of eist. De redenen ervoor zijn niet zo interessant als de manieren waarop je ermee omgaat, simpelweg om in leven te blijven.'

Een schrijversresidentie lijkt me een van die manieren om met het drukkende gevoel om te gaan en te blijven bestaan.

2

Zon & Schild

Het terrein aan de bosrand van Amersfoort reflecteert de geschiedenis van de psychiatrie. Hoe de waanzin ooit naar de randen van een stad werd geduwd. Het sanatorium met de grote openslaande deuren aan de zonzijde, waar je nog voor je kunt zien hoe patiënten met bed en al naar buiten geduwd werden op zomerse dagen: het licht in, genezen. Nu is het zwembad leeg, geen water meer om je doorheen te bewegen, alleen nog maar bodem. De gaarkeukens, ooit ingericht om de ruim duizend mensen die uit de maatschappij werden geweerd te vermaken en te voeden, met gigantische kookpotten die doen denken aan tijdachines. Er zijn plannen voor nieuwbouw, de leegstaande huisjes en paviljoens worden verkocht, de wereld wordt weer binnengehaald. Als ik een maand voor mijn residentie begint een rondleiding krijg, blijkt dat ook het

museum wordt ontmanteld – de geschiedenis wordt bij het grofvuil gezet.

‘We dachten eerst aan een kamer in dit gebouw,’ zegt Ans, mijn begeleider bij Zon & Schild: een kamer in een leegstaand paviljoen. Ik probeer me in te beelden hoe ik mijn intrek zou hebben genomen in dat kolossale gebouw waar we naar binnen gluren, met lange lege gangen die uitkomen op ziekenzalen waar al jaren niemand meer heeft geslapen. Achtergelaten, alsof iedereen op een dag alles uit zijn handen heeft laten vallen om er nooit meer terug te keren. In een zaal ligt een oude tandenborstel bij een wasbak, er liggen maandverbandjes op de grond, een tekening hangt boven een bed, er flikkert nog iets van menselijke aanwezigheid in de ruimtes. Ik zie het jongetje uit *The Shining* voor me, op zijn driewieler racend door de lege gangen.

Bij aankomst wachtte ik op Ans in de bedrijfskantine, waar patiënten, personeel en bezoekers allemaal in de rij stonden voor een broodje kroket, een kop bruinebonensoep en plakjes kaas, per twee in plastic verpakt. Ik ving iets op van een gesprek tussen een vrouw en haar behandelaar. Ze was griezelig dun, had donkere kringen onder haar ogen, haar schouders waren hoog opgetrokken, maar ze was nog steeds een knappe jonge vrouw. ‘Wat maakt voor jou een thuis?’ vroeg de behandelaar.

‘Slapen in mijn eigen bed, onder mijn eigen dekbed,’ antwoordde ze.

Ik huiverde even bij die woorden.

We staan stil voor het huis dat Ans nu voor me in gedachten heeft: vrijstaand, aan de rand van het terrein, vlak naast de bushalte – niemand die me als een dief in de nacht ziet wegsluipen als ik het hier niet uithoud. Er hangen voilegordijnen voor de ramen, die ik zal vervangen door iets donkerders, zodat de nacht niet terug kan kijken.

‘Er moet nog aan geklust worden,’ zegt Ans. Ik stel me voor dat ik beneden een groot atelier maak. Boven zijn drie slaapkamers, waarvan ik er in een de komende maanden alleen zal slapen, al is op de verdieping ruimte genoeg voor een groot gezin. Er is een tuin waar binnenkort de zon weer op zal vallen. Nu is de grond zompig, de bomen die de tuin begrenzen zijn kaal.

We lopen verder over het schaduwloze veld waar de hemel asgrauw boven hangt. We knikken naar de mensen die voorbijlopen. ‘Wie wonen daar?’ vraag ik, wijzend naar het rijtje huizen naast het mijne.

‘Tbs’ers met vrijheden,’ zegt Ans. ‘Je krijgt het nummer van een nachtbewaker,’ drukt ze me geruststellend op het hart.

3

Vrijwillig

‘Daar heeft je oma gezeten,’ appt mijn vader als ik hem vertel dat ik ben uitgekozen voor de residentie bij Zon & Schild.

Zijn antwoord dringt niet meteen tot me door.

Mijn oma?

De laatste maanden van het leven van zijn moeder blijken zich te hebben afgespeeld op deze plek die voor mij nooit eerder een naam kreeg. Zij verbleef er een maand of drie in de zomer van 1975. Ik zal er ongeveer even lang doorbrengen, bijna vijftig jaar later. Allebei midden dertig. Zij was er gedwongen opgenomen vanwege een suïcidale depressie. Ik ga er vrijwillig heen om mezelf met een nieuw verhaal af te leiden van een donkere periode.

Over de staat waarin mijn oma zich bevond blijken

veel interpretaties rond te zingen in onze familie. Verhalen die elkaar tegenspreken: was ze het slachtoffer van een tijd waarin vrouwen gereduceerd werden tot moeder en hun creativiteit niet konden ontplooiën, van een ziekte, van gebeurtenissen in haar jeugd of van de vrije seksuele moraal van de jaren zeventig? Feit is dat ze zich niet schikte in haar lot. Ze werd weliswaar opgenomen bij Zon & Schild, maar wist na drie maanden te ontsnappen.

Er was een zoektocht geweest, waarbij een groot team van familieleden, vrijwilligers, politie en militairen de omgeving uitkamde. Ze werd opgespoord, maar vond ook daarna verschillende keren een uitweg, tot ze in levensnood terechtkwam en ze haar ontsnapping definitief maakte.

Ik kende de kale feiten, in een paar zinnen die een familie blijft herhalen om een familiedrama te beschrijven, maar wie was die vrouw met wie ik toevalligerwijs een aantal overeenkomsten deel? Hoe had ze die bepalende tijd bij Zon & Schild doorgebracht en wat bracht haar over de rand? Haar wanhoopsdaad had ervoor gezorgd dat een gezin met vier kinderen zwaar ontwricht raakte, een ontwrichting waarvan mijn vader altijd last heeft gehouden in de vorm van opnames, psychoses en depressies, een daad die daarvoor ook doorleefde in het gemoed van de kleinkinderen die ze nooit heeft gekend.

Vorig jaar kreeg ik van mijn vader een rafelige zwarte doos, vol liefdesbrieven die mijn opa en oma aan elkaar hadden geschreven toen ze net samen waren, allebei op de rand van volwassenheid. In de doos zit ook een mapje met krantenknipsels over haar verdwij-

ning, posters die toen werden opgehangen, kasboekjes die ze bijhield en een stapel zwart-witfoto's. Ik had destijds een korte blik op de doos geworpen, een paar brieven doorgelezen, maar niet het geduld gehad de priegelige handschriften te ontcijferen.

Ineens dient zich een onderwerp aan voor de residentie. Zijn op Zon & Schild nog sporen te vinden van haar aanwezigheid: een verpleger die haar heeft gekend, een dossier, een oude foto in een vergeten archief? Of zijn de grote bomen op het terrein de enige stille getuigen?

Een paar uur na het bericht van mijn vader begint het te ratelen in mijn hoofd. Waarom zou een mens vrijwillig in een psychiatrische instelling verblijven? Mijn oma en mijn vader hadden zich allebei hevig verzet tegen hun opname. Ik had om afzondering gevraagd vanuit een romantisch idee May Sarton na te bootsen. Nu krijg ik het en maakt het me doodsbang.

4

Zwarte golf

In *Wuthering Heights* kijkt Cathy in de spiegel en denkt ze dat ze het gezicht van een ander ziet. Het wordt zwart voor haar ogen en ze heeft geen macht meer over brein en tong. Ze haalt haar hand over het tapijt en wordt verzwolgen door herinneringen aan vroeger. Tussen de regels gebeurt er iets vreemds. Het onderscheid verdwijnt. Tussen mij en haar. Tussen mijn slaapkamer en haar nacht waarin twee kaarsen op tafel een donkere kledingkast laten glimmen. Licht in mijn hoofd voel ik de koude windvlaag die van de hei af komt en door de sparren bij het raam van Cathy ruist.

Mijn hart begint op die maanloze winteravond te bonken onder mijn slaapshirt. Zet je schrap, daar ga je. Alsof ik altijd heb geweten dat dit ooit ging gebeuren: overspoeld worden door een gitzwarte golf van

paniek. Het dendert over en door me heen. Stekende schichten in mijn dijbenen, vingers, schouders. Alsof een oeroude anesthesie met een schok is uitgewerkt.

Waarom zei je niets tegen Jonathan? vragen vrienden me later. Waarom maak je degene naast je niet wakker als je in zo'n vreselijke trip zit?

Omdat ik altijd alles alleen wil doen?

Omdat ik geen macht over mijn spraak en gedachten meer had?

Ik heb geen idee waarom.

Wakker worden met een droge mond, hartkloppingen en in een vreemd lichaam. Onder de douche schrob ik de huid die niet meer van mij is, tot mijn armen en benen roodgloeiend zijn, maar het verandert niets.

Die middag ga ik met mijn moeder lunchen. Ik zie grauw, in de spiegel van het toilet wrijf ik hard over mijn wangen. Ook haar vertel ik niets. Ze kijkt me een paar keer langer aan dan normaal, maar vraagt nergens naar.

Mijn zusje, dat een paar maanden naar Indonesië is met haar gezin, heeft een Balinees medium bezocht, vertelt mijn moeder. 'Je oma klopte aan.'

Ik kijk haar verbaasd aan: is het nieuws over de residentie daar al doorgedrongen?

Met tarotkaarten was de toekomst van mijn zusje gelezen, en tussen de aankondiging van een zoon en de start van een nieuw bedrijf in had oma van zich laten horen. Ze was ervan overtuigd dat ze nog had geleefd als ze toen de hulpmiddelen van nu had gehad. Ze was ook blij dat we zo goed voor onze vader hadden

gezorgd in de tijd dat hij het nodig had. Ook opa had een bericht voor mijn zusje gehad: we wisten toch wel dat hij een heel knappe man was geweest?

‘Voel jij ook iets bewegen?’ vraag ik terwijl ik mijn stoel vastgrijp, en dan pas heb ik door dat het beven uit mijn binnenste komt. Mijn moeder lijkt me niet te horen en is alweer overgestapt op een ander onderwerp. Ze mijmert over haar kleindochter.

‘Is dat wel fijn voor zo’n kleintje, die nachten in vreemde hotelkamers zonder haar eigen spullen?’ Ze streelt met haar vingers over het kopje en houdt het omhoog, er golft een donkere druppelregen over de rand op het witte tafelkleed. Ze heeft een tedere benadering van kandelaren, krukjes, van het kopje in haar handen.

Dan herinner ik me de wanhoop in haar ogen, lang geleden, toen ik als kind de nachten nauwelijks durfde over te steken. Ik moest me inbeelden dat ik een lichtje inslikte, sprak ze me geruststellend toe. Dat lichtje verspreidde zich via mijn mond naar mijn keel, naar mijn borst, naar mijn middenrif en buik, naar mijn bovenbenen, knieën, kuiten, enkels en voeten, en als het beneden aankwam was ik dat lichtje zelf geworden. Een paar nachten hielp het, voelde ik mijn aderen vanbinnen gloeien, brandde het licht door alle angsten heen, maar toen werd mijn verbeelding lui en nam de donkerte het weer over.

Mijn koffie laat ik staan, na de eerste slok heb ik al gevoeld dat het een ontstekingslont is voor de angst.

Nog nooit heb ik een geest ontmoet en ik betwijfel of mensen nog van zich kunnen laten horen na hun

dood, maar na dit bericht is het alsof ik er iets bij heb gekregen en niet aan het graven ben in een afgesloten verhaal. Welke hulpmiddelen zou mijn oma bedoeld hebben? Medicijnen? Therapie? Spirituele verklaringen?

Als ik mijn vader bel, praat ik alsof ik een cadeau heb, alsof er voor hem ook iets teruggevonden is. Hij zegt enigszins gereserveerd dat er op Bali veel goede mediums zijn. Onder die woorden loopt een ander verhaal mee, besef ik te laat.

In de talloze bedankbrieven die ik uitgetypt op roze briefpapier op de bodem van de doos vond, prijst mijn opa de inspanningen van de 75 militairen en de 25 politieagenten die werden ingeschakeld om naar mijn oma te zoeken. Zij aan zij schuifelden ze door het bos om geen gat in de grond of schaduwplek over te slaan. Ondanks deze mankracht werd ze niet gevonden.

Tussen de lofbetuigingen van mijn opa zat een stapel vergeelde krantenartikelen die in het *Algemeen Dagblad* waren verschenen en mijn familie in een ijzige greep hielden. Na de eerste mislukte zoekpoging stond op de voorpagina: 'Vermiste vrouw vermoord?' Er was geen enkele aanwijzing voor een misdrijf.

Tijdens de zoektocht naar mijn oma werd wel een medebewoner van Zon & Schild gevonden, die op de vlucht in een zandgat was gevallen, haar been had gebroken en anders nooit was ontdekt. Een vrouw die niet werd gemist. Het was vooral de woordkeuze in de kop die me had verbijsterd: 'Zoektocht naar gestoorde brengt andere patiënt boven water'.

Na een aantal vergeefse pogingen werd een bekend medium ingeschakeld. Hij kreeg een beeld door: ze

zat weggedoken tussen de paarden in een weiland. Zo werd ze uiteindelijk gevonden, uitgemergeld, zichzelf in leven houdend met wilde bessen die ze in de omgeving vond en met water dat voor de paarden bedoeld was.

'Vermiste vrouw terug' prijkte er groot op de voorpagina. Ze had het niet langer uitgehouden in de inrichting en was daarom gevlucht. Uit schaamte voor haar man en kinderen had ze zich verborgen gehouden, stond er ook.

Iemand vinden is niet hetzelfde als iemand redden. Mijn oma werd niet veel later opgenomen in een andere inrichting en voltooide daar haar leven eigenhandig in een gymzaal. In de krant een heel klein berichtje dit keer, op pagina 5: 'Gezochte vrouw (38) overleden'.

Ik begrijp mijn vaders scepsis. Zijn moeder is na al die jaren nog steeds dood, ook een Balinees medium zal haar niet terugbrengen.

'Doei lieverd,' zegt hij. Ik hoor hem verder praten tegen de vriend met wie hij aan tafel zit. Stilletjes blijf ik meeluisteren. 'Ze was er nog geweest,' herhaalt hij, 'als ze nú had geleefd.' Dan druk ik het gesprek weg.